

WARTOŚCI WYCHOWAWCZE TURYSTYKI

Czynnikiem wspomagającym aktywność poznawczą człowieka jest bez wątpienia turystyka. W przypadku dzieci i młodzieży zwiększa ona także jakość pracy dydaktycznej i wychowawczej, która dokonuje się w środowisku szkolnym. Proces ten zachodzi dzięki temu, że ten rodzaj aktywności wyrabia tak w człowieku dorosłym jak i w młodym, zdolność do obserwacji i działania twórczego. Podczas turystyki następuje integracja procesu nauczania i wychowania.

W wyniku przemian społeczno-politycznych w Polsce w 1989 roku, zagadnienie turystyki stało się znacznie bliższe każdemu obywatelowi naszego kraju. Ułatwienia graniczne przyczyniły się do licznych wyjazdów. W ten sposób turystyka, w zakresie węższym i szerszym, stała się doskonałą okazją do zapoznania się z dorobkiem i dziedzictwem społeczności lokalnej i narodowej. Rzeczywistości te właściwie przygotowane i przeprowadzone mogą stać się doskonałą lekcją wychowawczą.

Krajoznawstwo i turystyka: istota i współzależności

Zagadnienie turystyki jest związane ściśle z problemem krajoznawstwa. W swej istocie nie są to jednak pojęcia tożsame. I chociaż mieszczą się na dwóch różnych płaszczyznach, tak formalnych jak i treściowych, to w praktyce zazębiają się, przenikają lub nawzajem współdziałają.

Krajoznawstwo związane jest z poznawaniem kraju i stanowi bardzo szerokie pojęcie. W jego skład wchodzi między innymi następujące dyscypliny naukowe: etnografia, socjologia, sztuka, architektura, archeologia, geografia, historia, religia. Wiedzę z tych dziedzin można uzyskać z różnych form działalności krajoznawczej i turystycznej. Zdobytą wiedzę można jeszcze uzupełnić poprzez poznanie fachowej literatury. Jeśli działalność krajoznawczo-turystyczna ma charakter nowatorski, stwarza ona możliwość pomnażania wiedzy, tak osobistej jak i ogólnoludzkiej.

Powyzsza działalność może mieć różnoraki charakter. W sensie ogólnym jest to poznawanie obiektywne i adekwatne otaczającej nas rzeczywistości. W sensie ścisłym krajoznawstwo i turystyka może mieć następujące aspekty: 1) dydaktyczny: uczenie i uczenie się, 2) instytucjonalny: dyscyplina wy-

kładana w szkołach, 3) funkcjonalny: czynności poznawcze zmierzające do kształtowania i rozwijania nauki w sensie treściowym, 4) historyczno-socjologiczny: działalność prowadzona przez specjalistów z tych dziedzin¹.

Według wielu znawców zagadnienia, krajoznawstwo, w sensie dydaktycznym, można zaliczyć do nauki, która przybliży wiedzę o określonym regionie i pozwala zrozumieć jego historię i istotę. Stąd wiele uczelni w naszym kraju wprowadziło krajoznawstwo do programu nauczania. Do tych uczelni zaliczamy: Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Akademię Wychowania Fizycznego w Krakowie, Poznaniu, Wrocławiu i w Warszawie. Krajoznawstwo wykładane na tych uczelniach ma charakter interdyscyplinarny i nastawione jest na systemowe poznanie kraju. Jako dyscyplina nie posiada jeszcze własnych metod. Posługuje się metodami, które są stosowane w pedagogice, opartymi na osobistych przeżyciach i bezpośredniej obserwacji.

Istotą krajoznawstwa jest poznawanie różnych zjawisk zachodzących w społeczności lokalnej, regionie i całym kraju. Krajoznawstwo ma nie tylko na celu encyklopedyczne gromadzenie wiadomości, ale dąży do wydobywania i zrozumienia tych faktów, które przeobrażają daną społeczność. Dokonuje się to poprzez gromadzenie wiadomości i ich systematyzowanie. Ułatwia to coraz lepsze poznanie terenu.

Zgodnie z tradycją naszego kraju, współczesne krajoznawstwo stawia sobie następujące cele: utrzymanie ciągłości kultury, kształtowanie – zwłaszcza w młodym człowieku – tożsamości, miłości do ziemi ojczystej, szacunku do poprzednich pokoleń i odziedziczonych po nich dóbr. Tak rozumiane krajoznawstwo staje się swoistą filozofią i stylem życia każdego pokolenia².

Zjawiskiem bezpośrednio związanym z krajoznawstwem jest turystyka. Związana jest ona z przemieszczaniem się osób. Pociąga więc za sobą szereg zjawisk wywołanych zmianą środowiska, które wynikają z motywów poznawczych, ludystycznych lub rekreacyjnych.

Istotą turystyki jest ciekawość otaczającej nas rzeczywistości, świata, poznanie ludzi, sposobu życia, rozrywek, tradycji i obyczajów. Wynika to z potrzeby czynnego wypoczynku i ruchu na świeżym powietrzu i w kontakcie z pięknem natury. Ciekawość ta prowadzi wielu do odległych zakątków świata, odkrywa historyczne obrazy przeszłości i często stawia pytanie co zrobić, aby dziedzictwo historyczne zachować, ustrzec, chronić przed zniszczeniem i jak je wykorzystać w czasach dzisiejszych dla dorobku współczesnej kultury.

¹ Por. K. Denek, L. Turos, *Aktywność krajoznawcza i turystyczna a edukacja dorosłych*, (w:) T. Wujek (red.), *Wprowadzenie do andragogiki*, ITE, Warszawa 1996, s. 189.

² Por. T. Łobożewicz, T. Wolańska, *Rekreacja i turystyka w rodzinie*, PTNKF, Warszawa 1994, s. 60.

Na zapotrzebowanie na turystykę mają bardzo mocny wpływ warunki egzystencjalne współczesnego człowieka. Są to przeważnie obszary zurbanizowane i zindustrializowane. Konsekwencją tego jest nadmierny hałas, zanieczyszczone powietrze i woda, przeludnienie i styl życia. W związku z powyższym zauważa się coraz większy exodus młodzieży i ludzi dorosłych w czasie wolnym od nauki i pracy, do środowisk odmiennych, nasyconych przyrodą, celem regeneracji sił fizycznych, a przede wszystkim psychicznych. Jest to istota współczesnego ruchu turystycznego.

Turystyka jest zjawiskiem powszechnie znanym. Jako rzeczywistość musi brać pod uwagę różne uwarunkowania społeczne: czas wolny od pracy i nauki, warunki geograficzne i demografię terenu, stan urbanizacji i uprzemysłowienia, sieć komunikacyjną, infrastrukturę hotelarską i inne. Stopień rozwojowy powyższych elementów przekłada się na intensywność ruchu turystycznego.

Pojęcia krajoznawstwo i turystyka, choć bardzo zbliżone, nie identyfikują się ze sobą. W praktyce często mówi się ruch krajoznawczo-turystyczny lub turystyczno-krajoznawczy. Dwuczłonowość wskazuje na równorzędność tych rzeczywistości. Uprawianie turystyki bez treści krajoznawczych jest stratą czasu. Natomiast krajoznawstwo bez kontaktu z rzeczywistością jest tylko czystą teorią. Krajoznawstwo i turystyka istnieją i funkcjonują obok siebie. Ciągłe zbliżają się do siebie i wzajemnie uzupełniają.

Turystyka jako fenomen społeczny

Turystyka jest jedną z najbardziej popularnych form aktywności człowieka. Zalicza się ją do szeroko pojętej kultury. Najczęściej jednak postrzegana jest jako forma rekreacji. Zawiera w sobie wymiary ilościowe, przestrzenne, jakościowe, potrzebę naturalną człowieka i powszechną dostępność.

Rekreacja odpowiada na naturalną potrzebę ruchu i potrzebę ludyczności człowieka. Turystyka odpowiadając na powyższe, wzmacnia je dwiema innymi potrzebami. Pierwsza to potrzeba ciekawości. Druga zaś to potrzeba ruchliwości. Człowiek jako istota rozumna i myśląca, nie jest tylko „homo ludens”, ale także „homo viator”. W jego naturze tkwi potrzeba wędrowania, poznawania i chęć zaspokajania ciekawości. Niektórzy znawcy zagadnienia, jak np. Z. Krawczyk, mówią o aksjologicznych uwarunkowaniach turystyki. Do nich zaliczają wartości moralne, takie jak: dobro, prawda, piękno, świętość i witalność³.

Por. Z. Krawczyk, *Aksjologiczne uwarunkowania turystyki*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Antropologia sportu*, SALOS RP, Warszawa 2002, s. 155; J. Derbich, *Turystyka sakralna – kilka uwag i refleksji*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Społeczny wymiar sportu*, SALOS RP, Warszawa 2003, s. 366–373.

Bardzo ważną cechą turystyki jest jej dostępność. W przeciwieństwie np. do sportu, którego uprawianie może pociągnąć znacznie większe wydatki finansowe. Natomiast turystykę może uprawiać każdy, bez względu na wiek i możliwości finansowe.

Rozwój turystyki na skalę masową nastąpił w XX wieku. Zauważa się ponadto tendencję rozwojową tego zjawiska. Światowa Organizacja Turystyki w 1990 roku odnotowała 415 milionów turystów, którzy przysporzyli gospodarce światowej 230 milionów dolarów. W 1998 roku, turystykę uprawiało 625 milionów ludzi. Do gospodarki wpłynęło 445 milionów dolarów. Według tejże Organizacji, w 2020 roku w ruchu turystycznym uczestniczyć będzie około 1,6 miliarda osób.

W zjawisku tym wyodrębnić można trzy przyczyny, mające wpływ na jego upowszechnienie. Pierwsza z nich to turystyka jako wartość cywilizacyjna. Turystykę postrzega się obecnie, obok pracy, wykształcenia, statusu ekonomicznego i społecznego, jako ważny element świata wartości. Świadczą o tym bardzo liczne biura i agencje turystyczne, szerokie oferty, którym towarzyszą reklama i dostępność. Powyższe czynniki mają wpływ na promocję w naszym społeczeństwie pojęcia turystyki.

Drugą przyczyną powszechności turystyki jest obecny styl życia. W wielu środowiskach uprawianie turystyki, podróżowanie, odwiedzanie ciekawych miejsc, nabrało znamion dobrego wychowania i dobrego tonu. Stąd coraz więcej ludzi interesuje się tym zjawiskiem, uważając go za możliwość osobistego rozwoju. Wycieczki są częstym tematem rozmów i spotkań towarzyskich. Przy okazji następuje wymiana doświadczeń, spostrzeżeń i przeżyć związanych z podróżami. Dla niektórych stanowi to dowód światowego obycia.

Na trzecią grupę przyczyn rozwoju turystyki składają się rozwój i dostępność coraz to szybszych środków komunikacji, zamożność coraz to szerszych warstw społecznych i zwiększenie wymiaru czasu wolnego od pracy i innych obowiązków. Czynniki te odegrały szczególną rolę w upowszechnianiu turystyki jako sposobu spędzania wolnego czasu⁴.

Typologia turystyki

Jak wspomniano wyżej, świat turystyki jest rzeczywistością wielką, znaną, ale także złożoną. Wynikają więc z tego faktu niektóre trudności w zakresie typologii tego zjawiska. Powyższym zagadnieniem zajmuje się W. Gaworecki, współczesny turystolog. Dzieli on turystykę na rodzaje, formy i kategorie.

Kategorie turystyki odpowiadają motywacjom. Wyróżniamy motywacje fizyczne (wypoczynek, leczenie, sport), które tworzą następujące kategorie: tu-

⁴ Por. Z. Łyko, *Elementy filozofii turystyki*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Społeczny wymiar sportu*, SALOS RP, Warszawa 2003, s. 40.

rystyka wypoczynkowa, turystyka lecznicza, turystyka sportowa. Motywacje psychiczne (ucieczka od hałasu, relaks), które tworzą następujące kategorie: turystyka poszukująca wrażeń i przeżyć, np. turystyka oświatowa, wypoczynkowa, klubowa. Motywacje interpersonalne (odwiedziny krewnych, przyjaciół, znajomych, życie towarzyskie, kontakty społeczne, ucieczka do natury, oderwanie się od codziennej rzeczywistości), kreują następujące kategorie turystyki: turystyka rodzinna, turystyka klubowa, kempingowa. Motywacje kulturalne (chęć poznania innych krajów, zainteresowania sztuką, religią) tworzą turystykę oświatową i kształcącą. Motywacje prestiżowe (rozwój własnej osobowości, chęć doskonalenia się, bycie znanym) tworzą turystykę kongresową i biznesową.

Uwzględniając punkt widzenia osób uczestniczących w ruchu turystycznym, W. Gaworecki wyróżnia następujące rodzaje turystyki: turystyka wypoczynkowa (wypoczynek urlopowy, regeneracja sił fizycznych i psychicznych, wypoczynek w uzdrowiskach), turystyka kulturalna (zwiedzanie, turystyka pielgrzymkowa), turystyka towarzyska (turystyka rodzinna, klubowa), turystyka sportowa (sport aktywny lub pasywny), turystyka biznesowa (podróże w interesach, uczestnictwo w kongresach, konferencjach, targach, wystawach, wyjazd jako nagroda otrzymana od przedsiębiorstwa), turystyka związana z polityką (podróże dyplomatów).

Biorąc pod uwagę podmiot turystyki, wyżej wspomniany W. Gaworecki mówi o jej formach. Ze względu na liczbę uczestników mamy do czynienia z turystyką indywidualną i zbiorową (turystyka grupowa, klubowa, rodzinna); ze względu na wiek, mamy turystykę młodzieżową i turystykę seniorów; ze względu na czas pobytu, turystykę krótko pobytową (podróże krótkoterminowe, jednodniowe wycieczki, turystyka weekendowa) i turystykę długoterminową (turystyka urlopową lub uzdrowiskową); ze względu na porę roku, turystyka letnia, zimowa, w szczycie sezonu lub międzysezonowa; ze względu na rodzaj zakwaterowania, turystyka hotelowa lub parahotelowa, (kempingi, przyczepy samochodowe, mieszkanie); ze względu na rodzaj finansowania, turystyka socjalna, turystyka kredytowana lub z przedpłatami; ze względu na zakres oddziaływania urzędowego, turystyka swobodna lub reglamentowana; ze względu na aspekt socjologiczny, turystyka tradycyjna, turystyka młodzieżowa, turystyka osób starszych, turystyka luksusowa; ze względu na organizację podróży, turystyka indywidualna lub zorganizowana (biuro podróży), turystyka ryczałtowa (osoba otrzymuje usługę za niższą cenę); ze względu na postawę w podróży, turystyka „rozumna”

Turystykę możemy postrzegać również poprzez kryterium pochodzenia turysty. Wyróżnia się tutaj jej trzy formy: turystyka krajowa lub regionalna (mieszkańcy udają się w podróż po własnym kraju lub jego określonej części), turystyka przyjazdowa (przyjazd turystów z innego kraju), turystyka wyjazdowa (wyjazd turystów do innego państwa).

Trzecia grupa typologii turystyki, jakie wymienia W. Gaworecki, to kategorie. Pierwsza z nich to turystyka wewnątrz krajowa (turystyka krajowa i zagraniczna przyjazdowa). Druga kategoria to turystyka narodowa (turystyka krajowa i zagraniczna wyjazdowa). Ostatnia kategoria to turystyka międzynarodowa (turystyka zagraniczna przyjazdowa i wyjazdowa)⁵.

Funkcje i dysfunkcje turystyki

Przedstawiając turystykę w różnych aspektach nie można pominąć jej funkcji i dysfunkcji. Do pierwszej kategorii zaliczamy: funkcję poznawczo-wychowawczo-kształceniową, wypoczynkowo-zdrowotną, kulturową, ekonomiczno-polityczną i religijną.

Funkcja poznawczo-wychowawczo-kształceniowa

Powyższa funkcja odpowiada na naturalne potrzeby człowieka takie jak: ciekawość, ruchliwość, nomadyczność. Potrzeby te towarzyszą jednostce od zarańca dziejów świata. Psychologia nazywa je dynamizmami psychologicznymi, ułatwiającymi poznanie rzeczywistości przez człowieka, w której żyje i rozwija się. Dynamizmy te wpływają na jego wychowanie i kształcenie. Wprowadzają go w bezpośredni kontakt z nowymi środowiskami społecznymi.

Według znanego pedagoga społecznego A. Kamińskiego, osobę kształtuje i tworzy środowisko wychowawcze. Zachęca ono jednostkę do przyswajania wartości moralnych i postaw społecznych odpowiadających ideałowi wychowawczemu społeczeństwa. Proces wychowania obejmuje rozwój fizyczny, społeczny, duchowy, intelektualny i moralny osoby. W takim rozumieniu wychowania, turystyka wnosi wiele do każdej płaszczyzny, gdzie dokonuje się kształcenie jednostki. „Turystyka bowiem uczy i rozszerza wiedzę turysty o kraju i o świecie. Oprócz wiedzy poprzez turystykę powinno się również zdobywać umiejętności potrzebne do celowego spożytkowania tej wiedzy”⁶.

Omawiana funkcja turystyki mieści się w koncepcji kształcenia permanentnego, zakładającego możliwości kształcenia się i zdobywania wiedzy przez całe życie. „Turystyka w swoim założeniu wychowawczym, stwierdza W. Gaworecki, może przynosić pozytywne skutki w toku całego ludzkiego życia. W każdej jego fazie (młodość, dorosłość, starość) organizm ludzki wymaga kompensacji (np. wypoczynku, ruchu), zabiegów profilaktycznych itp. Turystyka, obejmując dzieci, młodzież, jak i dorosłych oraz spełniając warunki ruchliwości przestrzennej, może stanowić znaczący element wychowania

⁵ Por. Z. Łyko, *Elementy filozofii turystyki*, op. cit., s. 47.

⁶ K. Przeclawski, *Humanistyczne podstawy turystyki*, cyt. za: Z. Łyko, *Elementy filozofii turystyki*, op. cit., s. 54.

fizycznego, które wywołując zmiany cielesno-fizyczne i psychomotoryczne, ułatwia i przyspiesza socjalizację. Może też być środkiem wychowania zdrowotnego, wdrażającego człowieka do ochrony i doskonalenia zdrowia fizycznego i psychicznego”⁷.

Funkcja wypoczynkowo-zdrowotna

Współczesna cywilizacja techniczna, z jednej strony ułatwia egzystencję jednostce, z drugiej strony niesie ze sobą szereg zagrożeń. W kontekście tym wydaje się bardzo ważna turystyka, ze swoją funkcją wypoczynkową i zdrowotną. Wyżej cytowany W. Gaworecki zauważa: „Wypoczynkowa funkcja turystyki ma już bogatą literaturę z zakresu wielu dyscyplin naukowych. Twierdzenie, że turystyka jest dziś powszechną formą wypoczynku i samoobrony przed ujemnymi dla człowieka skutkami współczesnej cywilizacji ma uzasadnienie empiryczne. Wypoczynek w czasie wolnym od pracy i nauki, odbywający się poza stałym miejscem zamieszkania, jest więc funkcją turystyki. Turystyka wypoczynkowa sama w sobie może sprawiać przyjemność i być źródłem radości życia. Jej rozwój jest również konieczny z ekonomicznego punktu widzenia – do odnowy, utrzymania sił fizycznych i psychicznych człowieka, wydatkowanych w czasie pracy i poza nią. Bez wypoczynku bowiem ludzie nie mogą działać efektywnie, gospodarka zaś może wtedy ponieść znaczne straty. Mimo, że postęp techniczno-organizacyjny sprawia, iż praca staje się fizycznie coraz łatwiejsza, to jednak coraz bardziej angażuje ona człowieka i wyczerpuje jego siły psychiczne, zmniejszając odporność życiową. Niepełny wypoczynek prowadzi często do kumulowania się zmęczenia i przechodzi w stan wyczerpania, grożącego niebezpiecznymi powikłaniami w organizmie oraz niesprawnością w pracy i nauce. Temu właśnie może zaradzić uprawianie turystyki. Innymi słowy, wypoczynkowa funkcja turystyki, w pełni realizowana, stymuluje rozwój społeczny i gospodarczy, co z kolei tworzy materialno-organizacyjne warunki do urzeczywistniania omawianej funkcji. Ten wzajemny związek obydwu zjawisk znajduje potwierdzenie praktyczne, a także ma uzasadnienie naukowe w teoriach wzrostu gospodarczego i czasu wolnego”⁸.

Celem lepszego zrozumienia zdrowotnej funkcji turystyki należy przybliżyć definicję zdrowia. Ogólnie jest ono postrzegane nie tylko jako brak choroby, ale także jako wartość indywidualna, pełnia energii, odporność, dobre samopoczucie, zdolność do pracy, trwała dyspozycja psychofizyczna, łatwość regeneracji sił. Przykładem tego jest chociażby rozwój turystyki w Polsce w wieku XIX, gdzie główną motywacją było odkrywanie walorów zdrowotnych miejsc uzdrowiskowych (Zakopane).

⁷ Tamże, s. 53.

⁸ Tamże, s. 54.

Funkcja kulturalna

Turystyka i kultura to dwie rzeczywistości mocno ze sobą powiązane. Kultura bowiem stanowi bodziec do uprawiania turystyki, turystyka zaś odświeżania i przybliża dobrą kulturę. Stąd turystykę można traktować jako element kultury i przekaz kultury.

Turystyka właściwie rozumiana i dobrze zorganizowana przynosi jej uczestnikom wiele korzyści na płaszczyźnie ochrony środowiska, na płaszczyźnie poznawczej i ogólnej kultury życia. Turystyka tak rozumiana, może spełniać oczekiwania każdej osoby, zwłaszcza człowieka młodego.

Funkcja kulturalna turystyki obejmuje także mieszkańców danej miejscowości. Obecność turystów, ich postawa i zachowanie, tak pozytywne jak i negatywne, wpływają na poziom życia, sposób życia, wybory i postawę miejscowej ludności.

Funkcja ekonomiczno-polityczna

Faktem powszechnie znanym jest wymiar ekonomiczny turystyki, która w obecnych czasach staje się źródłem dużych pieniędzy. Obecność turystów wymusza produkcję dóbr i usług, tworzy miejsca pracy i przyczynia się do dużej konsumpcji. Turystyka za pomocą własnych środków płatniczych zaspokaja własne potrzeby komunikacyjne, noclegowe, gastronomiczne, handlowe, rozrywkowe, kulturalne i informacyjne. Lokalna społeczność pełniąc rolę usługową, tworzy w ten sposób rynek turystyczny. Jeśli prawidłowo działa prawo popytu i podaży, turystyka staje się znaczącym źródłem dochodów dla gospodarstw domowych. Podobną rolę pełni turystyka zagraniczna. Jest ona przyczyną handlu zagranicznego i źródłem dochodów dla budżetu ogólnokrajowego. W przypadku dużych dochodów, są one odczuwalne dla całej gospodarki narodowej (np. Włochy).

Turystyka może odgrywać olbrzymią rolę na płaszczyźnie politycznej. Poszerza ona relacje z innymi krajami, buduje wizerunek własnego kraju, potęguje procesy integracyjne. Uzależnione jest to od stanu współpracy gospodarczej i kulturalnej między dwoma krajami. Przemiany polityczne w latach dziewięćdziesiątych w naszym bloku państw komunistycznych, są tego najlepszym przykładem.

Funkcja religijna

Każdego roku tysiące młodych ludzi, ale nie tylko, wyruszają na trasy pielgrzymkowe. W Polsce najbardziej znaną jest pielgrzymka z Warszawy na Jasną Górę, która cieszy się kilkusetletnią tradycją. Również pielgrzymka z Suwałk do Wilna, organizowana od piętnastu lat, cieszy się coraz większą popularnością. Na terenie naszego kraju znajduje się wiele innych miejsc, do których zmierzają pielgrzymi. Uczestnictwo w pielgrzymce to przede wszystkim dialog człowieka z Bogiem, z drugim człowiekiem i z samym sobą. Długie wspólne pielgrzymowanie stwarza doskonałą okazję, nie tylko do dialogu,

ale także do wyciszenia się, dokonania refleksji i przemyśleń. Pielgrzymka stwarza także doskonałą okazję, aby cieszyć się pięknem natury, podziwiać architekturę i zabytki mijanych miejscowości, poznawać zwyczaje i tradycje miejscowej ludności. Uczestnictwo w pielgrzymce to dobra okazja do studiowania map, trasy marszu, zbierania okolicznościowych pamiątek, widokówek, zdjęć, zapoznania się z historią mijanych miejsc, zwiedzanie religijnych miejsc kultu. W przypadku pielgrzymki jej uczestnicy nie używają terminu turystyka religijna, ale traktują to wydarzenie jako przeżycie duchowe. Mimo tego w trakcie pielgrzymowania mają do czynienia z walorami poznawczymi, jakie niesie ze sobą pokonywanie trasy⁹

W wielkim zjawisku społecznym, jakim jest turystyka, oprócz licznych korzyści, pojawiają się także dysfunkcje. Pierwsza z nich pojawia się na obszarze społeczno-kulturowym. Niekiedy zachowania turystów mogą wywoływać niezadowolenie wśród lokalnych mieszkańców, różnicować ekonomicznie, wprowadzać patologie, choroby, hałas, brak bezpieczeństwa w komunikacji. Mogą pojawić się pewne dysfunkcje w zakresie środowiska ekologicznego: pozostawianie śmieci, niszczenie fauny i flory, zachwianie ekosystemów, zanieczyszczanie ziemi i wody. Zagrożenia mogą pojawiać się w dziedzinie życia gospodarczego. Do nich zalicza się: wzrost inflacji, zależność krajów biednych od bogatych, sezonowość, brak stabilności gospodarki, spekulacje różnymi dobrami, zakazany handel, import nowych zwyczajów, terroryzm¹⁰.

Wartości wychowawcze turystyki

Turystyka odgrywa istotną rolę w wielostronnym rozwoju i osobowości dziecka, młodego człowieka i osoby dorosłej. Turystyka jest formą zaspokojenia potrzeb, które wynikają z coraz to większego marginesu czasu wolnego od pracy i nauki. Na to zjawisko znaczący wpływ ma rozwój medycyny, która wydłuża przeciętny wiek życia, a także rozwój współczesnej nauki, postęp techniczny i ekonomiczny. Powyższe zdobycze cywilizacyjne skracają czas pracy i nauki, a wydłużają czas wolny. Potwierdza to rynek pracy, który zauważa przesuwanie się wzwyż wieku produkcyjnego. Niektórzy socjologowie nazywają to zjawisko „przedłużoną młodością” To z kolei wymusza polepszanie i humanizację życia ludzkiego. Takim obszarem jest czas wolny i jakość jego wykorzystania¹¹.

⁹ Por. J. Derbich, *Pielgrzymka wędrówką ku Bogu, ku innym ludziom i ku sobie*, (w:) M. Barlak, Z. Dziubiński, (red.), *Kościół a sport*, SALOS RP, Warszawa 1995, s. 292; J. Kosiewicz, *Turystyka religioznawcza a pielgrzymki pątnicze – refleksje historyczne i teoretyczne*, (w:) M. Barlak (red.), *Personalistyczna wizja sportu*, SALOS RP, Warszawa 1994, s. 170.

¹⁰ Por. T. Łobożewicz, T. Wolańska, *Rekreacja i turystyka w rodzinie*, op. cit., s. 62.

¹¹ Por. B. Matyjas, *Czas wolny*, (w:) *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa 2003, t. 1, s. 559.

W wyniku licznych zmian i reform społeczno-politycznych w Polsce, w 1989 roku wprowadzono pięciodniowy tydzień pracy. Pojawił się problem czasu wolnego i jego wykorzystania. Powyższa problematyka znalazła się w centrum zainteresowania licznych urzędów państwowych i instytucji pozarządowych w naszym kraju.

Spędzanie czasu wolnego i wykorzystanie go do rozwoju osobowości, należy rozpocząć od szkoły. Nowoczesna szkoła, obok solidnego przygotowania ucznia do zawodu, winna uczyć go także form spędzania i wykorzystywania wolnego czasu. Obok nauczania zawodu, należy uczniom przybliżyć powyższy problem i ułatwić zdobywanie wartości kulturalnych, oświatowych i poznawczych z dziedziny, jaką jest turystyka. Jednym z zadań szkoły jest wyrabianie w jednostce zrozumienia i silnej motywacji do stałego doskonalenia swych kwalifikacji i podejmowania ustawicznej pracy samokształcenia. W procesie tym znaczącą rolę odgrywa turystyka.

Problematyki turystyki nie można postrzegać oddzielnie od całego systemu edukacyjno-wychowawczego. Można śmiało powiedzieć, że winna ona stanowić integralną część tego systemu. Stąd też należy uwzględnić we wszystkich przemianach edukacyjnych także turystykę. Systemowi edukacji narodowej powinien przyświecać cel wychowania człowieka, jak najlepszego i kompletnego. W tej perspektywie turystyka winna zająć odpowiednie miejsce i odegrać właściwą jej rolę. Szkoła ma nauczyć dziecko nie tylko jak być, ale także jak żyć. Chodzi tutaj o wielostronny rozwój młodego człowieka, w skład którego wchodzi możliwości i szanse, jakie stwarza czas wolny¹².

Krajoznawstwo i turystyka zawierają w sobie aspekty filozoficzne, skierowane są bowiem na realizację wartości. Najważniejsze z nich to słynna grecka triada: prawda, dobro i piękno. Każda z tych wartości wpływa pozytywnie na kształtowanie osobowości młodego człowieka. Prawda kształtuje prawidłowo intelekt. Natomiast dobro i piękno wpływają pozytywnie na wolę i uczucia. Oprócz wspomnianej wyżej triady, ludzkość wypracowała inne wartości, takie jak: życie, miłość bliźniego, solidarność, godność, uczciwość, prawa człowieka, demokracja, właściwie rozumiana tolerancja, dobro indywidualne i dobro wspólne, praca, honor, wolność, patriotyzm, wiara, mądrość, odwaga, rozsądek, nadzieja, gospodarność, przedsiębiorczość, sprawiedliwość, sumienność, rzetelność, uczciwość, pokój, odpowiedzialność, poszanowanie opinii innych, przeciwstawianie się egoizmowi i konsumpcyjnemu stylowi życia, otwartość na innych.

Naczelną wartością jest jednak osoba ludzka, jej szczęście, wolność i swobodny, całościowy rozwój osobowości. Wartości te realizują następujące cele edukacyjne: uzyskanie przez osobę kwalifikacji ogólnych i zawodowych, zapewnienie należytej opieki zdrowotnej i twórczego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym w społeczności lokalnej i ogólnoludzkiej.

¹² Por. T. Łobożewicz, T. Wolańska, *Rekreacja i turystyka w rodzinie*, op. cit., s. 61.

Składnikami ludzkiej osobowości są postawy. Te z kolei wy wpływają ze stosunku do wartości, jakie osoba wyraża w kontakcie z drugim człowiekiem, rzeczami, wytworami kultury. „Są one rezultatem stosunku do: 1) podstawowych idei humanistycznych (idea życia, pokoju, miłości, prawdy, sprawiedliwości, egalitaryzmu, wolności); 2) siebie (skromność, obiektywizm, samoocena, powściągliwość, umiar w sądach i postępowaniu, poczucie osobistej godności, odwaga, dzielność, rzetelność, pogoda ducha, optymizm); 3) innych osób (miłość, sympatia, powszechna życzliwość, uprzejmość, uczynność, tolerancja, poszanowanie godności, pomoc w potrzebie, zapobieganie nieszczęściom, cierpieniom, współczucie, opieka nad chorymi, inwalidami, osobami niepełnosprawnymi, nieletnimi, obrona pokrzywdzonych, poczucie odpowiedzialności za podopiecznych, wykonywanie zadań, dotrzymywanie zobowiązań, dochowywanie wierności); 4) własnego narodu, państwa, kraju (umiłowanie kultury własnego narodu, jego historii, języka, duma z przynależności do wspólnoty narodowej, umiłowanie piękna ojczyzstego krajobrazu, polskiej ziemi, gotowości pomnażania wspólnego dobra, jego ochrony, umacniania suwerenności i jedności narodu w sprawach jego bytu, rozwoju i niepodległości, kult symboli narodowych, państwowych, pomników naszej patriotycznej dumy, różne postacie patriotyzmu, lojalność wobec państwa); 5) świata przyrody żywej (pomnażanie jej piękna, roli w życiu człowieka, dbałość o jej obronę, pielęgnację i rozwój); 6) świata rzeczy martwych (poznawanie ich charakteru użytkowego, racjonalne i oszczędne użytkowanie, niedopuszczenie do marnotrawstwa, poszanowanie ich przynależności własnościowej); 7) pracy (zamiłowanie do niej, fachowość, rzetelność, wysoka jakość, działalność i odpowiedzialność pracowników)”¹³

Wartości estetyczne turystyki

Jedną z ważniejszych funkcji jaką pełni turystyka, jest jej funkcja estetyczna. Wrażenia estetyczne w jednostce kształtują wrażliwość, wyobraźnię, świadomość estetyczną, zdolności artystyczne. W historii ludzkości łatwo o przykłady artystów, pisarzy, filozofów, uczonych, dla których przeżycia estetyczne były źródłem natchnień i bogatej twórczości. Turystyka krajowa i zagraniczna stwarza bowiem możliwości bezpośredniego i zmysłowego kontaktu z nieskończonym pięknem natury i wyobraźnią człowieka. Ta ostatnia jest odzwierciedleniem piękna przyrody, jej tajemniczości, różnorodności, różnaitości i bogactwa. Stąd wycieczki do atrakcyjnych krajobrazowo miejsc, są najlepszą okazją do spotkania się z pięknem¹⁴.

¹³ K. Denek, L. Turos, *Aktywność krajoznawcza i turystyczna*, op. cit., s. 194–195.

¹⁴ Por. Z. Łyko, *Elementy filozofii turystyki*, op. cit., s. 66.

Każda aktywność turystyczna, a zwłaszcza wyjazd do kraju bogatego w zabytki, otwiera człowieka na ich piękno, a zarazem pomaga zrozumieć piękno natury własnej ojczyzny. Turystyka zagraniczna umożliwia myślenie porównawcze, sprzyjające porównaniu napotkanego piękna i otwiera na osobisty kontakt z szeroko pojętymi dziełami sztuki. Kontakt ten przyczynia się do kształtowania wrażliwości, świadomości artystycznej i zdolności twórczych.

Turystyka umożliwia bezpośredni kontakt z dziełami architektury, z zabytkami klasy zerowej, unikatami światowymi. Takim przykładem może być Rzym ze swoją piękną, bogatą i harmonijną architekturą. Wycieczki wpływają pozytywnie na wychowanie estetyczne. Stwarzają bowiem okazję do rozumienia sztuki w kontekście kultury i życia danego społeczeństwa. Konkretnie dzieło architektury czy innej sztuki, jawi się jako walor artystyczny ze swoją oryginalnością i ukazuje związek z historią danego kraju.

Turystyka zagraniczna stwarza doskonałą okazję do spotkania i poznania mieszkańców innych krajów, ich sposobu myślenia, mentalności, zwyczajów, kultury. To z kolei ułatwia zrozumienie ich dzieł sztuki, znaków, symboli, wartości, historii i doświadczeń jakimi żyje ten naród i ich myśl artystyczną, poprzez którą wyrażają swoją osobowość.

Zwiedzanie stwarza możliwość konfrontacji wiedzy z zakresu historii i teorii sztuki z realnymi dziełami. Porównanie to pomaga lepiej i głębiej zrozumieć poszczególne kierunki w sztuce i idee artystyczne, jakie kształtowały się w poszczególnych epokach historii ludzkości. Kontakt z dziełami kształtuje bardziej lub mniej świadomie, postawy estetyczne. Turysta zwiedzając muzea, galerie, wystawy nawiązuje indywidualny kontakt z dziełami sztuki, które są wyrazem możliwości twórczej i potrzeby wewnętrznej człowieka.

Dzieła architektury i sztuki poprzez swój ideał artystyczny, kształtują w turyście smak estetyczny, budzą psychiczną potrzebę obcowania z pięknem, uczą odkrywania edukacyjnej, kulturalnej, społecznej i międzyludzkiej roli turystyki. Turystyka zorganizowana rozwija w jednostce rzetelną ocenę poszczególnych dzieł sztuki, ujmując je z punktu widzenia artystycznego, społecznego, naukowego i moralnego.

Uczestnictwo w turystyce krajowej i zagranicznej budzi w wielu osobach inspiracje twórcze i odkrywa zdolności artystyczne. Przykładami są chociażby doświadczenia naszych wielkich Wieszczów Narodowych, jak Mickiewicz, Słowacki i Norwid. Zwiedzanie budzi wiarę we własne siły. Dostarcza motywacji do wielorakiej twórczości artystycznej, muzycznej, plastycznej, teatralnej i filmowej. Wiele osób w wyniku nowych doświadczeń, próbuje wyrazić własne doświadczenia, nawet bez większego przygotowania teoretycznego, odkrywając w sobie autentyczny talent.

Podróże ułatwiają spotkania z różnymi ludźmi. Wśród nich mogą być artyści amatorzy lub artyści zawodowi. Kontakt z człowiekiem i jego żywym przekazem jest niewątpliwie okazją do własnego ubogacenia się. Turystyka,

zwłaszcza zagraniczna, ułatwia wyjście poza polskie schematy myślowe. Pomaga spojrzeć na dzieła sztuki w wymiarze europejskim lub uniwersalnym. Zwiedzanie pomaga zrozumieć powiązania sztuki z życiem politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym danego kraju. Dzieła sztuki uwrażliwiają na talent, pracowitość, pomysłowość i inspiracje artysty. Odzwierciedlają życie autora, często jego problemy i problemy społeczności, w której to dzieło powstało¹⁵.

Turystyka uczy także myślenia krytycznego. Dzięki metodzie porównawczej można dokonać oceny dzieła sztuki z różnych punktów widzenia, np. kierunków i trendów w sztuce, użyteczności poznawczej, estetycznej i wychowawczej. Turystyka stwarza okazję do zapoznania się z oryginalnością, z nowymi prądami i nowymi myślami w dziedzinie sztuki.

Zakończenie

Przez dynamiczny rozwój turystyki, zwłaszcza w ostatnich dwóch wiekach, stała się ona zjawiskiem powszechnie znanym. Zawiera ona w sobie szereg elementów tak pozytywnych, jak i negatywnych. Z całą pewnością przeważają te pierwsze.

Całość zagadnienia turystyki dotyczy losu, dramatu, szczęścia, miłości i sensu egzystencji człowieka. Powyższe rzeczywistości wyrażał on w różnych dziełach sztuki. Mogą być one doskonałym źródłem natchnień i wskazań wychowawczych dla każdego człowieka, zwłaszcza młodego, będącego na etapie zdobywania wiedzy i zasad życia.

¹⁵ Por. T Łobożewicz, T. Wolańska, *Rekreacja i turystyka w rodzinie*, op. cit., s. 62.